

Suomen Kommunistinen Puolue ja destalinisoinnin ongelma vuonna 1956

JUKKA PAASTELA

ABSTRACT

The Finnish Communist Party and the Problem of Destalinization in 1956.

The main aim of the article is to describe and analyze the reaction caused by the 20th congress of the Communist Party of the Soviet Union in 1956 and the Soviet intervention Hungary in the same year among the Finnish communists. The main conclusion is that in spite of the efforts by one dissident among the party leaders, Mauri Ryömä, the Editor of the organ of the Finnish Communist Party, there was no real destalinization in the party. For instance, there was no reaction of communist intellectuals or the so-called fellow-travellers to the events in Hungary similar to that in France. The result in Finland was that the Communist Party closed its ranks in 1956. However, the lack of destalinization in 1956 was one cause of the sudden emergence of the reform movement in the mid-1960s and the subsequent split of the party into two factions. — This article has been published in a slightly altered form in French in *Communisme* 29—30, 1991.

Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen pääsihteerin Nikita Hruštševin kuuluisa »salainen» puhe NKP:n 20. puoluekokouksessa 1956 oli järkytys neuvostokansalaisille (Leonhard 1970, 207), ja sellainen se oli myös Suomen Kommunistisen Puolueen johdolle ja jäsenistölle. Tämän artikkelin ensisijainen tavoite on kuvata ja analysoida sitä reaktiota, jonka 20. puoluekokous aiheutti suomalaisten kommunistien keskuudessa. Myös reaktio Unkarin tapahtumiin SKP:n piirissä syksyllä 1956 on oleellinen tutkimustehtävän kannalta. Taustaksi on syytä lyhyesti kuvata puolueen »stalinistista» kautta, erityisesti puolueen järjestökäytäntöä, joka muotoutui 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa.¹ Olennainen tehtävä on myös pyrkiä selittämään se, miksi destalinisointi 1956 SKP:ssä epäonnistui ja mitä seurauksia sillä oli puolueen myöhemmälle kehitykselle.

Stalinistinen tausta

Kun SKP 1944—1948 oli hallituksessa, sen tärkein ministeri oli sisäministeri Yrjö Leino, joka kontrolloi pitkälle kommunistien, johtamaa Valtiollista poliisia. SKP:n asema muuttui perusteellisesti, kun puolue vaalitappion jälkeen 1948 syrjäytettiin hallituksesta ja siitä itsestään tuli Suojelupoliisin kontrollin kohde. Tässä tilanteessa oli luonnollista, että puolue pyrki sulkemaan rivinsä mahdollista infiltraatiota vastaan, ja esimerkiksi vuoden 1948 puoluekokouksessa pääsihteeri Ville Pessi vaati »enemmän konspiraatiota», koska puolueen asioita »huudettiin julki» (SKP:n puoluekokouksen pöytäkirja 30. 8.—3. 9. 1948).

Konspiraation tehostamisen tarpeesta tuli toistuva teema SKP:n johtajien puheenvuoroissa puolueen päättävissä elimissä. Niinpä SKP:n kaaderiosaston raportissa 1955 valitettiin, että puolue toiminnan laillisuus helposti johtaa sellaiseen käsitykseen, että puolueasioista voidaan puhua va-

¹ Ks. tästä lähemmin Paastela 1991, 11—34.

paasti missä tahansa (SKP:n poliittisen toimikunnan pöytäkirja [tästä lähtien PT], 9. 9. 1955). Luokkavihollisia nähtiin kaikkialla: »Luokkavihollinen koettaa alituisesti hajoittaa rivimme sisältäpäin», Hertta Kuusinen julisti 1950 ja jatkoi, että »voimme olla onnellisia, jos vältämme sen, ettei meillä tule olemaan Rajkeja eikä Kostoveita, Titoista ja hänen joukkioistaan puhumatta-kaan». (SKP:n puolueuuevoston pöytäkirja, 11—13. 3. 1950.)

Jugoslavian ja Neuvostoliiton välirikko oli yksi tekijä, joka edisti suljettua, stalinilaista järjestökäytäntöä SKP:ssä. Jugoslavian tapaus aiheutti 1950-luvun alussa tunnetuimman puhdistustoimenpiteen, SKDL:n pää-äänenkannattajan *Vapaan Sanan* päätoimittajan Raoul Palmgrenin eron ja erottamisen SKP:stä. Palmgren kieltäytyi Jugoslavian johtajien leimaamisesta fasistiseksi, ja lisäksi hänellä oli muitakin syntejä, ennen muuta *Vapaan Sanan* kulttuuriosaston varsin vapaamielinen linja. Palmgren leimattiin »titoistiksi» ja erotettiin toimestaan. Viimeinen pisara oli pakina otsikolla »Sulo Häiriö», jossa hyökättiin SKP:n kulttuuripoliittista auktoriteettia, runoilija Armas Äikiää vastaan. (Kalemaa 1984, 203—204, 215—216; Aalto 1989, 13—25.)

Stalinin henkilökultin lisäksi SKP:n piirissä pyrittiin — vaihtelevalla menestyksellä — luomaan omiin johtajiin kohdistuvaa henkilöpalvontaa. Johtajien valtavan kokoisia muotokuvia lähetettiin puoluejärjestöihin toimitilojen seinille pantaviksi. Johtajien merkkipäivien kunniaksi järjestettiin erilaisia kampanjoita, jäsenhankintaa, rahankeräystä, arpojen myyntiä ja juhlallisuuksia. (Kauniskangas 1971, 46—47.) Kotimainen henkilökultti kohdistui pääasiassa pääsihteeri Ville Pessiin ja SKDL:n eduskuntaryhmän puheenjohtajaan Hertta Kuusiseen; jälkimmäiseen ei tietenkään pelkästään hänen omien meriittiensä perusteella. Propaganda Neuvostoliiton ja kansandemokratioiden »saavutuksista» vei runsaasti tilaa puolueen lehdistössä.² Kaiken kaikkiaan SKP oli 1950-luvun ensimmäisellä puoliskolla kasvavassa määrin vieraantunut todellisuudesta. Puolueen poliittisen toimikunnan pöytäkirjoista käy ilmi huoli, jota johtajat itsekin tunsivat siitä, että heidän yhteytensä todellisiin työläisjoukkoihin olivat olemattomat.

Kommunistijohtajat ja järjestöaktiivit elivät ns. negatiivisessa integraatiossa muuhun yhteiskuntaan nähden (käsitteestä ks. Groh 1973, 36—39). He olivat kanssakäymisissä yleensä vain toistensa kanssa — keskusteluista sosialidemokraattien kanssa saattoi joutua kaaderijaoston puhutteluun (Malmberg 1984, 103—106). He katselivat vain neuvostoelekuvia ja lukivat vain kommunistikirjailijoiden ja »mukanakulkijoiden» (*fellow travelers*) teoksia (Kauniskangas 1971, 55).

Ensimmäiset reaktiot NKP:n 20. puoluekokouksen johdosta

SKP:n valtuuskunta NKP:n 20. kongressissa ei ollut poliittisesti korkeinta mahdollista luokkaa. Kaikki kolme delegaation jäsentä, Aimo Aaltonen, Martti Malmberg ja Mirjam Suvanto kyllä olivat poliittisen toimikunnan jäseniä ja Aaltonen puheenjohtajana oli muodollisessa hierarkiassa toinen pääsihteeri Pessin jälkeen. Delegaation kokoonpano johtui varmaankin siitä, että mahdollisuuksia kaikkein korkeimman tason puoluekeskusteluihin ei kiireisen kongressin aikana voinut olla. Keskuskomitealle antamassaan kongressiraportissa Mirjam Suvanto ei lainkaan puuttunut kysymyseen henkilöpalvonnasta. (SKP:n keskuskomitean pöytäkirja [tästä lähtien KK] 26. 2. 1956.) Puolueen lehdistössä oli selostuksia kongressissa pidetyistä puheista, mutta Hrutshevin salaisesta puheesta kommunistit saivat ensimmäisenä lukea porvarillisesta ja sosiaalidemokraattisesta sanomalehdistöstä. Vasta maaliskuun lopulla puoluejohto katsoi tarpeelliseksi antaa jonkinmoisen selityksen Stalin-kultista liikkeen omassa lehdistössä Tämä Mirjam Suvannon selitys liikkui erittäin traditionaalisilla linjoilla. Suvanto kirjoitti mm:

Jokaiselle on tunnettua, että sen [henkilöpalvonnalla] kohteena oli ennen kaikkea toveri Stalin, joka rohkealla taistelullaan leniniläisen politiikan puolesta neuvostovallan lujittamiseksi ja trotskilaisuutta vastaan sekä teoreettisilla kirjoituksillaan nousi näkyväksi hahmoksi (*Työkansan Sanomat [TS]* 28. 3. 1956).

Artikkelissa todettiin Stalinin tehneen kaksi »teoreettista virhettä»: ensinnäkin hänen sanottiin väittäneen, että kapitalistisessa tuotannossa ei voi tapahtua mitään edistystä, vaikka »oikea» kanta on se, että edistystä kyllä voi tapahtua, mutta ei samassa vauhdissa kuin sosialismissa ja sitä paitsi vain väliaikaisten ja keinotekoisien tekijöiden vaikutuksesta; toiseksi oppi luokkataistelun jatkuvaa-

²Mauno Syyli, SKDL:n Mikkelin piirin piirisihteeri 1950-luvulla, kertoo julkaisemattomissa muistelmissaan (Kansan Arkisto, Helsinki), että hänelle puolueuuevoston vastenmielisin puoli oli jatkuva valheellisen tiedon levittäminen Neuvostoliiton elinolosuhteista. Todellisiin olosuhteisiin Syyli oli tutustunut lukuilla vierailuillaan Neuvostoliitossa.

ta kärjistyisestä on virheellinen, koska se ei ota huomioon sosialismin »suuria saavutuksia». (ma.)

Kun neljä kuukautta oli kulunut NKP:n 20. puoluekokouksesta, SKP:n johto katsoi välttämättömäksi tutkia, onko myös Suomessa esiintynyt henkilöpalvontaa ja onko puolueen johto toiminut kollektiivisesti. Alustavan raportin tekeminen annettiin järjestösihteeri Martti Malmbergin tehtäväksi. Tätä valintaa voidaan pitää Malmbergin aseman ja orientoituneisuuden perusteella varsin erikoisena; väistämättä tulee mieleen se ajatus, että asian hankaluuden johdosta kukaan ei ollut tehtävään halukas, ja sen takia se työnnettiin »joka paikan höylä» (ilmaus on Hertta Kuusisen) Malmbergille. Tämä julisti raportissaan, että SKP:llä on aina ollut kollektiivinen johto ja kollektiivista johtotyylä on harrastettu alhaalta ylös asti, joskaan asioita ei ole tarpeeksi laajasti pohdittu, ja siksi on menetetty joukko »hyviä ja aktiivisia tovereita». (PT 13. 6. 1956.)

Poliittisen toimikunnan ainoaksi varsinaiseksi dissidentiksi osoittautui Mauri Ryömä. Mauri Ryömä on eräs SKP:n historian kiinnostavimpia hahmoja, josta toistaiseksi ei ole julkaistu elämäkertaa.³ Ryömä oli ennen vuotta 1956 poliittisilta asenteiltaan jyrkän ortodoksinen — hän mm. kannatti kiihkomielisesti Trofim Lysenkon teorioita (Kalemaa 1989, 241) — ja herätti siksi närää varsinkin SKP:hen kuulumattomien SKDL-läisten poliitikkojen keskuudessa. SKP:n korkein johto (esim. Pessi ja Aaltonen) suhtautui sek in varauksellisesti Ryömään, ei kuitenkaan ilmeisestikään niinkään poliittisista syistä kuin sen takia, että hänessä nähtiin potentiaalinen vallantavoittelija. Ryömä oli mukaansatempaava puhuja, ja hänen suosionsa SKP:n jäsenten ja kannattajien keskuudessa oli suuri.

Poliittisessa toimikunnassa Ryömä ei alkuunkaan hyväksynyt Malmbergin raportin arviota SKP:n johdon kollektiivisuudesta; oman roolinsa poliittisen toimikunnan jäsenenä hän katsoi olleen pelkästään muodollisen. Kun Malmbergin muistiossa ongelmia nähtiin olevan ennen muuta puolueorganisaation perustasolla, Ryömä sanoi niitä olevan yhtä lailla myös poliittisessa toimikunnassa ja sihteeristössä. Esimerkkinä puolueessa vallitsevasta epädemokraattisesta käytännöstä Ryömä esitti sen, että puolueen edustajakokousten edustajia vaadittiin näyttämään kokouksessa pitämän-

sä puhe edeltä käsin oman puoluepiirinsä piirisihteerille. Hän myös vaati joidenkin erotettujen jäsenten hyväksymistä takaisin puolueeseen. (PT 13. 6. 1956.)⁴

Ryömän puheenvuoro aiheutti vihaisen reaktion SKP:n poliittisessa toimikunnassa, reaktion, joka osoitti, että mitään todellista tahtoa stalinilaisen järjestökäytännön muuttamiseen ei ollut olemassa. Esimerkiksi käytäntöä, että piirisihteeereillä on oikeus tarkastaa edustakokouksessa pidettävät puheet ennen niiden pitämistä puolustettiin sillä perusteella, että kokouksessa edustajat eivät edusta itseään, vaan piirijärjestöjään. (PT 13.6.1956, Paavo Koskisen ja Ville Pessin puheenvuorot.)

Stalinismista ja kollektiivisesta johdosta käydyssä keskustelussa Mauri Ryömä esitti sen oleellisen kysymyksen, kuinka vastuu kaikesta tapahtuneesta voidaan panna yhden yksilön, Stalinin tilille. Niin pitkälle Ryömä ei mennyt, että hän olisi asettanut kyseenalaiseksi koko yksipuoluejärjestelmän, mutta puoluejohdon ainoana jäsenenä hän ymmärsi asian siten, että ns. henkilökultissa ei ollut pohjimmiltaan kysymys vain Stalinin persoonasta, vaan enemmästä: suuresta määrästä virheitä, joilla oli myös kansainvälinen ulottuvuutensa. (PT 26. 6. 1956.)

Ryömää huomattavasti varovaisemmin, mutta kuitenkin kriittisesti ja taipumusta itsenäiseen ajatteluun osoittaen esiintyi myös Hertta Kuusinen. Kuusisen tärkein huomio oli se, että suomalaiset kommunistijohtajat eivät olleet olleet riittävän itsenäisiä suhteessa NKP:hen: »Me emme ole olleet riittävän kypsä päätämään ja käsittelemään [omia] asioitamme» (PT 26. 6. 1956). — SKP:n kenttäväen keskuudessa näyttää NKP:n 20. kongressin johdosta heränneen myös SKP:n johdolle ilmeisen kiusallinen kysymys: mikä oli ollut Hrutševin ja hänen kumppaniensa rooli Stalinin hallinnon aikana? (PT 26. 6. 1956, Paavo Koskisen puheenvuoro.)

Keskustelu tulee julkiseksi

Kesäkuun puolivälissä SKP:n poliittinen toimikunta päätti, että kysymyksiä henkilöpalvonnasta

⁴ Tässä kohden Ryömä ei maininnut mitään nimiä. Tunnetuimpia erotettuja oli tietysti Palmgren, mutta sodan jälkeen SKP:stä erotettiin Kauko Heikkilän johtaman kaaderijaoston esityksestä jäseniä, joiden todettiin 1930-luvulla murtuneen Etsivän Keskuspoliisin kuulusteluissa (EK:n arkistot olivat Valpon kautta kaaderijaoston käytettävissä) tai jotka syystä tai toisesta olivat vältäneet turvasäilön sodan aikana. (Esim. Niilo Väreän tapaus, ks. Väre 1990, 179—181.)

³ Kalevi Kalemaan kirjoittama Sylvi-Kyllikki Kilven elämäkerta sisältää kiinnostavia havaintoja Mauri Ryömän poliittisesta urasta ja hänen henkilösuhteistaan. (Ks. Kalemaa 1992.)

ja kollektiivisesta johdosta on käsiteltävä myös julkisesti puolueen lehdistössä. Tämän päätöksen ainoa seuraamus oli Ville Pessin haastattelun julkaiseminen SKP:n pää-äänenkannattajassa *Työkansan Sanomissa*. Pessille esitetyt kysymykset muotoiltiin poliittisessa toimikunnassa. (PT 26. 6. 1956.) Hänen vastaustensa mukaan SKP:ssä oli varaa parantaa johdon kollektiivisuutta ja järjestödemokratiaa, mutta oleellista oli, ettei SKP:n piirissä ollut esiintynyt samanlaista henkilöpalvontaa kuin Stalinin Neuvostoliitossa. (TS 28. 6. 1956.) Sinänsähän tämä tietysti piti paikkansa: ketään SKP:n johtajista ei sentään oltu palvottu »aurinkoisena isänä». Mutta samalla Pessi kiersi kysymyksen SKP:ssa kuitenkin esiintyneestä johtajien tietynasteisesta palvonnasta, jota puolueen johto nimenomaan oli edistänyt ja rohkaissut.

Neuvostoliitossa esiintyneet »tuhansien» ihmisten puhdistukset Pessi selitti siten, että maan valtiokoneistoon oli pesiytynyt Stalinin heikkoutta hyväkseen käyttäneitä luokkavihollisia. Myös suomalaisia kommunisteja oli likvidoitu, Pessi myönsi, ja mainitsi esimerkiksi Edward Gyllingin. (TS 28. 6. 1956.) Sittemmin SKP kääntyi NKP:n puoleen pyytäen tietoja viidestäkymmenestä kadonneesta suomalaisesta kommunistista. NKP lähetti vastauksen, jonka mukaan kysytyistä henkilöistä 34 oli rehabilitoitu. (KK 9. 12. 1956.) Tästä kyselystä ja tapahtuneista rehabilitoinneista ei SKP:n lehdistössä tuolloin mainittu mitään.

Pessin haastattelu ei tietenkään merkinnyt mitään todellista keskustelua. Sen aloitti *Työkansan Sanomien* päätoimittaja Ryömä lehdessään SKP:n poliittiselta toimikunnalta lupaa kysymättä; (Toivo Pohjonen,⁵ *Kansan Uutiset* 31. 10. 1990) täten toimikunta joutui *fait accompli* -tilanteeseen eikä siinä vaiheessa enää voinut estää keskustelua. *Työkansan Sanomien* toimitus esitti lukijoille 12 kysymystä lähtien siitä, mikä on suurten henkilöiden rooli historiassa ja päätyen siihen, onko SKP:n johtotyössä kritiikin sijaa. (TS 1. 7. 1956.) Keskustelu alkoi piankin polveilla laajasti; tarkastelen seuraavassa niitä kysymyksiä jotka olivat merkityksellisiä destalinisoinnin ongelman kannalta.

Neuvostoliitto, kansallisuus ja kansainvälisyys kommunistisessa liikkeessä

Varsinaisen debatin *Työkansan Sanomissa* avasivat nuoret intellektuellit Paavo Hyvönen ja Jor-

ma Mäntykoski. He kysyivät, ovatko kommunistit ymmärtäneet väärin työväenluokan kansainvälisen luonteen ja tällöin aliarvioineet oman kansansa saavutuksia. Samaan aikaan kommunistit ovat kritiikkittömästi ihailleet kaikkea, mitä Neuvostoliitossa tapahtuu. Tässä liioittelevassa ihailussa kommunistit ovat loukanneet suomalaista kansallistunnetta ja kansallista ylpeyttä. (TS 7. 7. 1956.) Edelleen keskustelussa esitettiin, että sosialismia on sovellettu liian skemaattisesti ottamatta huomioon eri maiden erilaista kehitystasetta. Tämä virhe pitäisi välttää, kun keskustellaan mahdollisuudesta edistää kommunistista liikettä Suomessa. (TS 22. 7. 1956, Oiva Kinnunen.) Neuvostoliitosta lähetetty liiallisia superlatiiveja viljelevä aineisto on puolueen lehdissä julkaistu sellaisenaan. (TS 24. 7. 1956, Antti Kovanen.) Tämänkaltaisia argumentteja vastaan puolestaan esitettiin, että vaikka Neuvostoliiton oloja onkin esitelty skemaattisesti, niin tämä on kuitenkin ollut toissijainen seikka; olennaista on se, että SKP on ollut Suomen ainoa poliittinen voima, joka on tehnyt tunnetuksi Neuvostoliiton saavutuksia ja puolustanut ystävällisten suhteiden ylläpitämistä tämän maan kanssa. (TS 15. 7. 1956, Aimo Haapanen ja Erkki Kauppila.)

Puoluedemokratia

Puoluedemokratia-teema oli *Työkansan Sanomien* keskustelussa yksi yleisimmistä. Erään perusteellisimmista teemaa tarkastelleista artikkeleista kirjoitti Sulo Kivinen, SKDL:n pää-äänenkannattajan, *Vapaan Sanan* pakinoitsija. Artikkelisi sisälsi niin paljon vääraoppisia argumentteja, että Kivinen jätettiin ottamatta SKP:n ja SKDL:n uuden yhteisen lehden, vuoden 1957 alusta ilmestymään alkaneen *Kansan Uutisten* toimittajaksi. Kivisen artikkelin keskeinen väittäjä oli se, että SKP:n elämässä sentralismi on liian usein syrjäyttänyt demokratian, mikä on merkinnyt luisumista diktatuuriin, olkoonpa diktaattoreja yksi tai useampia, ja johtavat toverit ovat pitäneet itseään korvaamattomina. Nämä johtajat ovat Kivisen mukaan edellyttäneet absoluuttista tottelevaisuutta jäseniltä, mikä on johtanut jäsenen itsenäisen kriittisen asenteen heikkenemiseen ja älyllisesti lahjakkaimpien jäsenten vetäytymiseen pois puolue toiminnasta. Kaikki tämä on suuresti vahingoittanut puoluetta. Kivinen teki sen kumouksellisen ehdotuksen, että keskuskomitean jäsenet valittaisiin perusjärjestöissä pidettävällä vaalilla eikä puo-

⁵ Toivo Pohjonen oli v. 1956 SKP:n tiedotussihteeri.

luejohdolla saisi olla oikeutta muuttaa ehdokasasettelua. (TS 15. 7. 1956.)⁶

Kivisen artikkeli herätti runsaasti vastaväitteitä. Häntä syytettiin puoluejohdon arvostelusta arvostelun itsensä vuoksi ja aseiden antamisesta tällä tavoin puolueen vihollisille. (TS 21. 7. 1956, Pentti Kujanmäki.) Kivisen mallin arveltiin merkitsevän demokraattisen sentralismin hylkäämistä, mikä johtaisi siihen, että puoluejohtoon ei olisi mahdollista valita kaikkein parhaita, kokeneimpia ja luotetuimpia tovereita. (TS 20. 7. 1956, Sulo Suunto.)

Muita keskustelunaiheita

Kuten edellä todettiin, *Työkansan Sanomien* keskustelu kesällä 1956 kohdistui mitä moninaisimpiin asioihin. Tällaisia olivat mm. kansallisen kulttuurin merkitys (TS 7. 7. 1956, Paavo Hyvönen ja Jorma Mäntykoski), luokkien väliset suhteet,⁷ parlamentarismi ja porvariston suhde siihen,⁸ kuolemanrangaistus⁹ sekä kurjistuminen.¹⁰

⁶ Keijo Savolainen esitti keskustelussa samaan suuntaan menevää kritiikkiä kuin Kivinen. Hänen mukaansa puoluejohtajat liian usein sanelevat puoluejärjestöjen kokouksissa tehtävät päätökset. Jos joku esittää poikkeavan mielipiteen, hänet vaiennetaan esittämällä muutama sitaatti marxilaisesta kirjallisuudesta. (TS 28. 7. 1956.)

⁷ Sulo Kivisen mukaan perinteellinen kaava työväestöstä ja porvaristosta antagonistisina luokkina on liian yksinkertainen eikä vastaa todellisuutta. (TS 15. 7. 1956.) Muissa yhteyksissä kriittisesti esiintynyt Antti Kovanen puolestaan vetosi siihen, että nämä kaksi luokkaa kuitenkin ovat yhteiskunnan keskeisimmät luokat ja pääasiallinen kamppailu käydään niiden kesken. (TS 24. 7. 1992.)

⁸ Joel Kivinen kysyi, ovatko maailman muutokset lamaanuttaneet porvariston siinä määrin, että se noudattaisi parlamentarismien pelisääntöjä vallankumouksellisessa tilanteessa, ja vastasi kielteisesti kysymykseensä. (TS 31. 7. 1956.) Tämä polemiikki taustalla oli mahdollisesti Palmiro Togliattin kuuluisa artikkeli parlamentaarisen tien mahdollisuudesta, jonka suomennoksen TS oli julkaissut 4. 4. 1956.

⁹ Sulo Kivinen moitti SKP:tä kaksinaismoraalista kun se oli kerännyt nimiä kuolemanrangaistuksia lännessä vastustaneisiin vetoomuksiin ja järjestänyt niiden johdosta vastalausekokouksia, mutta ollut samalla hiljaa idässä langetetuista kuolemanrangaistuksista. Kivinen vastusti ehdottomasti kuolemanrangaistusta. (TS 15. 7. 1956.) Sulo Suunto mukaan Kivisen ajattelun hyväksyminen merkitsisi sitä, että hitleriläisille sotarikollisille Nürnbergissä langetetut kuolemantuomiot eivät olisi olleet oikeutettuja. (TS 20. 7. 1956.)

¹⁰ Kysymys oli ns. ehdottomasta kurjistumisesta. Hilikka Ahmala kirjoitti, ettei hän voinut ymmärtää sellaista ajatusta, että nykypäivän työläisten elinolot ovat kurjemmat kuin Marxin *Pääomassa* kuvailemien 1800-luvun alkuvuolien englantilaisten työläisten olot. (TS 17. 7. 1956.) K. Liukkonen kysyi, kuinka Marx ja Engels olisivat saattaneet olla niin epäjohdonmukaisia, että samaan aikaan kun he kehoittivat työläisiä liit-

Normalisoiminen

SKP:n poliittinen toimikunta oli erittäin tyytymättömän *Työkansan Sanomien* keskusteluun. Vallitseva mieliala toimikunnassa oli se, että virheellisiä katsomuksia sisältäneitä artikkeleita ei olisi pitänyt lainkaan julkaista tai toimituksen velvollisuus olisi ainakin ollut korjata virheet heti kun niitä sisältävä artikkeli oli julkaistu. Erityisesti Kivisen artikkeli herätti voimakkaista negatiivisia reaktioita. (PT 10. 10. 1956, erit. Yrjö Murrin ja Tuure Lehénin puheenvuorot.) Mauri Ryömä yritti puolustaa julkaisupolitiikkaansa. Hänen mielestään ei olisi ollut järkevää puuttua välittömästi »virheisiin», ja hän ihmetteli, kuinka toimikunnan muut jäsenet eivät näe käydyin keskustelun suurta merkitystä puolueelle. (PT 10. 10. 1956.) Ryömään koski myös Kiviseen kohdistunut ajojahti, ja kun häntä ei suostuttu ottamaan perustettavan uuden lehden palvelukseen, Ryömä yritti järjestää hänelle edes jotain työtä kansandemokraattisen liikkeen piiristä, mutta turhaan. Poliittisen toimikunnan piirissä oli vallalla se mielipide, että Kivisen kaltaisten »tuherruksista» on kerta kaikkiaan tehtävä loppu. (PT 5. 12. 1956.)

Tässä tilanteessa *Työkansan Sanomat* julkaisi Ryömän kirjoittaman pääkirjoituksen, jossa todettiin:

Epäilemättä koko sodanjälkeinen kausi on tähänkin mennessä ollut Suomen työväenluokalle ja kaikille edistyksellisille voimille monin veroin suotuisampaa kuin aikaisemmin. Etenevästä ovat kuitenkin jarruttaneet järjestöisämme, varsinkin niiden johtoportaisa esiintyneet virkavaltaiset piirteet ja liian heikot yhteydet työtätekeviin joukkoihin. (TS 27. 12. 1956.)

Ryömän kanta oli se, että lehdistön julkaisupolitiikasta on päätettävä lehtien omissa päättävissä elimissä. Kaikki muut poliittisen toimikunnan jäsenet taas olivat sitä mieltä, että lehtien asioista on päätettävä itse toimikunnassa. (PT 29. 12. 1956. Ks. myös Ryömän raporttia keskuskomitealle, KK 1—2. 2. 1957.) Nämä kaksi linjaa olivat tietysti toisilleen täysin vastakkaiset. Ryömä jäi katsomuksineen yksin, ja poliittinen toimikunta päätti, että kaikki tulevaa vuoden 1957 edustajakokousta koskevat artikkelit on toimitettava toi-

tymään yhteen, niin he olisivat väittäneet, että työläisten asema käy väistämättä koko ajan yhä kurjemmaksi. (TS 25. 7. 1956.) Kurjistumisteoriaa puolusti Ludvig Nykänen; kuitenkin hänkin sillä perusteella, että kurjistumista tapahtuu vain tiettyinä aikoina, eritoten laman vallitessa. (TS 4. 8. 1956.)

mikunnan nimeämälle sensorille, Inkeri Lehtisel-le, jonka tehtävänä on tarkastaa niiden oikeaoppisuus. (PT 27. 12. 1956.) Mauri Ryömälle tapahtumat merkitsivät umpikujaa, ja hän erosi poliittisesta toimikunnasta. Ryömä oli sikäli onnellisessa asemassa, että hänellä oli arvostettu »porvarillinen» ammatti (lääkäri) eikä hän siten ollut vastastaan kiinni kommunistisessa liikkeessä, kuten useimmat muut poliittisten toimikunnan jäsenet. (Ks. Kauniskangas 1980, 48.) Erään aikalaisen arvion mukaan Ryömä olisi erotettu SKP:stä, mikäli hän ei olisi vapaaehtoisesti siirtynyt syrjään puolueen johdosta. (Anna-Liisa Hyvösen haastattelu 19. 10. 1990.¹¹)

Unkarin tapahtumat olivat aivan ilmeisesti tärkeä tekijä normalisoinnissa. Vaikka SKP:n keskuskomitea sai kuullakseen erittäin suorasukaisen selostuksen Unkarissa vallinneesta korruptiosta, suosikkijärjestelmästä ja hallitsevan kommunistielitiin privilegioista, (KK 9. 12. 1956, Olavi Poikolaisen raportti¹²) niin vallitseva mieliala oli se, että Unkarissa oli tapahtunut kapitalismin palauttamiseen pyrkivien taantumuksellisten voimien hyökkäys. (KK 21. 11 ja 9. 12. 1956.) Kaikesta päätellen tämä näkemys omaksuttiin myös SKP:n jäsenistön piirissä yleisesti, ja siten Unkarin tapahtumat Suomessa — päin vastoin kuin useimmissa muissa Länsi-Euroopan maissa — olivat omiaan tiivistämään eivätkä suinkaan hajottamaan kommunistien rivejä. (Vrt. Haapakoski 1974, 34—35.) Suomessa myöskään kommunistista liikettä lähellä olleet intellektuellit, kuten kirjailijat, eivät reagoineet Unkarin tapahtumiin, päinvastoin kuin esimerkiksi Ranskassa, jossa monet tunnetut kirjailijat erosivat kommunistisesta puolueesta vastalauseena Neuvostoliiton interventiolle Unkariin (Fauvet 1977, 472). Taiteilijayhdistys Kiilan piirissä kyllä esiintyi 1950-luvun lopulla kriittisiä äänenpainoja Neuvostoliiton suhteen, mutta niiden vaikutus kommunistisessa liikkeessä jäi vähäiseksi. Silti tämäkin periferiseksi jäänyt kritiikki aiheutti SKP:n johdossa hermostuneisuutta. (Paastela 1991, 79—81.)

Lopuksi

Destalinisointi epäonnistui Suomessa 1956. SKP ei kokenut omaa 20. puoluekokousta. On helppo arvioida, että tällä seikalla oli negatiivinen vaikutus puolueen myöhemmän kehityksen kannalta. Vanhat, pääosin 1944 suoraan vankilasta puolueen johtoon astuneet henkilöt jäivät paikoilleen. Kansandemokraattisten intellektuellien piirissä esiintyi toisinajattelua, mutta sen merkitys jäi marginaaliseksi. Elämä SKP:ssä jatkui ikään kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan. Sukupolvenvaihdoksen ja Neuvostoliiton tapahtumien rehellisen arvioinnin viivästyminen kuitenkin johti puolueen sisäisten paineiden kasvuun. Vuonna 1964 ne lähtivät purkautumaan näennäisesti varsin vähäisen asian, nimittäin SKDL:n lievän kunnallisvaalitappion vuoksi. Nikita Hrutshevin kukistuminen Neuvostoliitossa ja heti sen jälkeen SKP:n johdossa herännyt tietoisuus tämän »vakavista virheistä» ei enää jäänyt vaille kriittistä intellektuaalista reaktiota. (Haikara 1975, 230.) Vuonna 1956 tukahduttanut ja tukahdutettu reformiliike elpyi, mikä johti SKP:n jakautumiseen asiallisesti kahdeksi kilpailevaksi puolueeksi, joka pysyi muodollisesti koossa vain NKP:n ratkaisevan vaikutuksen takia. Vastaavaa ilmiötä ei esiintynyt missään muussa Länsi-Euroopan kommunistisessa puolueessa. Tämä ei johtunut ainoastaan toisenlaisesta maantieteellisestä asemasta, vaan myös vuoden 1956 destalinisoinnin Suomeen verrattuna merkittävämmästä ja erilaisesta vaikutuksesta.

LÄHTEET

- Suomen Kommunistisen Puolueen keskuskomitean pöytäkirjat 1956—1957. Kansan Arkisto.
 Suomen Kommunistisen Puolueen poliittisen toimikunnan pöytäkirjat 1955—1956. Kansan Arkisto.
 Suomen Kommunistisen Puolueen puoluekokouksen pöytäkirja 30. 8.—3. 9. 1948. Kansan Arkisto.
 Suomen Kommunistisen Puolueen puolueuuevoston pöytäkirja 11—13. 3. 1950. Kansan Arkisto.
Kansan Utiset 1990.
Työkansan Sanomat 1956.
 Anna-Liisa Hyvösen haastattelu 19. 10. 1990.

- Aalto, Arvo (1989): *Kirjeitä eläville ja kuolleille*. WSOY, Porvoo.
 Fauvet, Jacques (1977): *Histoire du Parti Communiste français*. Fayard, Paris.
 Groh, Dieter (1973): *Negative Integration und revolutionärer Attentismus. Die deutsche Sozialdemokratie am Vorabend des Ersten Weltkriegs*. Ullstein, Frankfurt/M.
 Haapakoski, Pekka (1974): *Brezhnevism in Finland*. *New Left Review* 86, s. 29—50.

¹¹ Anna-Liisa Hyvönen oli 1956 Suomen Demokraattisen Nuorisoliiton palveluksessa.

¹² Olavi Poikolainen oli 1950-luvun alkupuolella ollut Demokraattisen Nuorison Maailmanliiton palveluksessa Budapestissa.

- Haikara, Kalevi (1975): *Isänmaan vasen laita. SKDL 30 vuotta piikkiä kansakunnan lihassa*. Otava, Helsinki.
- Kalemaa, Kalevi (1989): *Elvi Sinervo — vuorellenusija*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kalemaa, Kalevi (1984): *Raoul Palmgren. Suomalainen toisinajattelija*. Tammi, Helsinki.
- Kalemaa, Kalevi (1992): *Sylvi-Kyllikki Kilpi, Sörnäisten tytö. Poliittinen elämäkerta*. WSOY, Porvoo.
- Kauniskangas, Kerttu (1980): *Miten käy SKP:n? Kommunistien korpisota*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Kauniskangas, Kerttu (1971): *Mutta ne toverit!* Kirjayhtymä, Helsinki.
- Leonhard, Wolfgang (1970): *Die Dreispaltung des Marxismus. Ursprung und Entwicklung des Sowjetmarxismus, Maoismus und Reformkommunismus*. Econ Verlag, Düsseldorf.
- Malmberg, Martti (1984): *Muistelmat*. Julkaisematon haastattelu, Kansan Arkisto.
- Paastela, Jukka (1991): *The Finnish Communist Party in the Finnish political system 1963—1982*. University of Tampere. Department of Political Science and International Relations. Research reports 111.
- Väre, Niilo (1990): *Meitä murtaneet ei piiskurit*. WSOY, Porvoo.